

Zhrnutie heian a predoslanie kamakury:

záver bohatého kultúrneho obdobia, ktoré predstavujú ŠTYRI STOROČIA heianskej literatúry. Nasledujúce obdobie kamakura bolo v porovnaní s heianom krátke – trvalo len storočie a pol. Literatúra sa posúva dopredu, ale na druhej strane sa aj obracia nazad a pestuje sa kultivovaná nostalgia za „zlatými heianskými časmi“.

Pri čítaní Gendžiho nutne vyvstáva otázka morálky, zodpovednosti vo vzťahu k ľúbostnému životu. V Japonsku sa otázka ľúbostného života nebrala tak vyhranene morálne ako to bolo v konfuciánskej Číne, ani tak škodlivo ako v buddhizme, kde sa podľa hnutie akejkoľvek telesnej túžbe bralo ako hromadenie negatívneho karmana. Až v 19. storočí prijalo Japonsko anglický model viktoriánskej morálky a z tohto hľadiska retrospektívne hodnotilo aj svoju dovtedajšiu kultúru, do čoho spadala nie len homosexualita, ale aj prekvapujúca voľnosť vzťahov, zobrazená v heianských prózach.

Ale morálny problém Gendžiho ľúbostného života riešili už v 18. storočí osobnosti tzv. národnej vedy - KOKUGAKU, predovšetkým MOTOORI NORINAGA, ktorý písal, že Gendži môže byť nemorálny z hľadiska Číny aj z hľadiska Indie – konfuciánskeho aj buddhistického, ale z hľadiska japonského je to JOKI HITO, človek šľachetných citov, ktorý je úprimný a nepretvaruje sa, vo vzťahoch s ľuďmi mu nikdy nejde o to, aby niekomu ublížil alebo ho ohovoril. A Motoori Norinaga predovšetkým vyzdvihuje Gendžiho morálny postoj zodpovednosti.

Gendžiho osudové ženy spája heiansky jemný, ale jednoznačný príznak, ktorým je fialová farba: matka KIRICUBO, macocha FUDŽICUBO, chovankyňa MURASAKI. Kiricubo je „Pavlovniová sieň“, Fudžicubo je „Vistériová sieň“, obidve tieto rastliny, pavlovnia aj vistéria, majú jemne fialové kvety. Murasaki je nenápadná malá bylinka, ktorej kvietky sú síce biele, ale z ktorej sa získava fialové farbivo. Jej názov sa tiež stal priamo označením fialovej farby, aj keď hlbšieho, hustejšieho odtieňa než napr. „fudži-iro“ – vistériová farba, ktorá označuje bledúčko fialové. Dokonca sa uvažuje, že aj autorka tohto diela si svoju prezývku vyslúžila vďaka tomuto príznaku. Tri významné ženy Gendžiho života sú spojené symbolickou fialovou farbou, farbou cisárskeho majestátu, ktorá bývala pre nižšie stavy spoločnosti zakázaná. Za fialovú sa považovala Severka – hviezda, okolo ktorej sa točí celý vesmír, a hlavná ceremoniálna budova „Vnútra“ čiže zakázaného areálu cisárskeho paláca mala názov ŠIŠINDEN – Palác fialového krovu. Fialový hodváb bol povolený len vyvoleným... Takto aj farby mali v heianskom období dôležitú symboliku a ich význam zasahoval priam až do politiky.

Kultúra obdobia heian sa nám môže zdať prejemnelá, od nášho života a reálnych problémov odtrhnutá. Pravdou je, že jej literatúra bola literatúrou záhaľky, voľnej chvíle. Japonskí dvorania však nemali len chvíle pohody pre poéziu a čítanie podivuhodných príbehov. Ich život bol plný oficiálnych povinností, vybavovaní, organizovaní dvorských podujatí, a taktiež bojom o moc, zháňaním konexií či intrigovaním.

Heianská kultúra znamenala prakticky štyri storočia mieru, buddhizmom a estetizmom riadenej spoločnosti kultivovaných a vzdelaných ľudí, ktorí si hrdo a sebavedomo pestovali cibrený životný štýl najvyššej smotánky japonskej spoločnosti. S buddhizmom sa však do ich životov vkradol aj pocit pomínutelnosti, posilnený záľubou po staromilectve a nostalgii – životný pocit, prebratý z čínskej poézie Šiestich dynastií – a podporený myšlienkou prichádzajúceho konca skvelej buddhistickej doby, príchodu „MAPPÓ“ – konečnej fázy pôsobenia Buddhovho zákona.

Hoci žili najskvelejšiu dobu v japonskej histórii, štylizovali sa do dedičov vymierajúceho dávneho ideálu, ktorý ale v skutočnosti nikdy nejestvoval. Životné tragédie týchto ľudí sa obmedzovali na súkromné trápenia z chorôb, lásky, nenávisť či dvorských intríg. Nostalgia, ktorú cítili – alebo prinajmenšom vyjadrovali v svojich literárnych produktoch, by skôr

mala byť nostalgiou za ich vlastnou dobou, keby niektorý z nich mohol predvídať, ako sa tieto mierové štyri storočia zlatých heianských čias skončia. Druhá polovica 12. storočia bola svedkom rozkolov, ktoré sa čoraz menej darilo zmiernovať a riešiť, až ich nedoriešenosť vypukla v prvú veľkú katastrofu japonských dejín, občiansku vojnu nazvanú podľa dvoch proti sebe stojacich rodových koalícií – TAIRA a MINAMOTO – GEN-PEI. Následok tejto vojny bol hlboký tektonický zlom vo vývoji japonských dejín. Heianská kultúra sa odteraz stala objektom štylizovanej nostalgie, tentokrát opodstatnenej a už nikdy neutíchajúcej. Cisársky dvor stratil glanc, keď dokonca aj sám svätý cisár prišiel vo vojne o život. Tairovci boli porazení a prenasledovaní do poslednej hlavy, pokiaľ sa im nepodarilo ukryť v odľahlých dolinách nedostupných japonských hôr, a náčelník rodu Minamoto si od cisára vynútil najvyšší vojenský titul sei-i-taišógun. V Kamakure, ďaleko od žiariaceho Cisárskeho mesta, si založil vlastné vojenské sídlo, vlastnú vládu, a vnútil celej krajine dvojvládie – na každom poste popri cisárskom úradníkovi bol dosadený aj úradník šógunský. A tak sa začalo sedem storočí Japonska ako krajiny, kde vládnu dvaja páni. Obdobie samurajov.

Po tomto vojensko-politickom zlome sa popri doznievaní heianských kultúrnych prúdov prejavili aj úplne nové tendencie, nový vkus a nový postoj k životu, formovaný sčasti novými samurajskými mravmi, sčasti novými prúdmi v buddhizme, ktoré si nachádzali novú základňu medzi širokými vrstvami ľudí. Išlo hlavne o AMIDIZMUS a ZEN.

Hlavné literárne udalosti kamakurského obdobia

zlom heian/kamakura

UDŽI ŠŪI MONOGATARI (Udžiské zobraňé rozprávania – zbierka *secuwa*. ?Minamoto-no Takakuni?)

1201

ŠIN-KOKINŠŪ (hl. zostavovateľ Fudžiwara-no Teika)

HEIKE MONOGATARI (**Příběh rodu Taira**)

(verzia pripisovaná Hamuro Tokinagovi cca 1202, ďalej zrejme ústne šírenie, finálna verzia až zo začiatku 14. storočia)

1212

HÓDŽÓKI (**Zápisky z poustevny**. Kamo-no Čómei)

ca 1235

(*OGURA*) *HJAKUNIN-ISŠU* („**Sto básní**“). Fudžiwara-no Teika)

1306

TOWAZUGATARI (**Nechtěný příběh**, pani Nidžó)

1331

CUREZUREGUSA („**Zápisky z volných chvíl**“). Jošida Kenkó)

Významné literárne osobnosti:

Teikov otec Fudžiwara-no Šunzei (1114-1204)
Fudžiwara-no Teika (1162-1241)
Saigjó - mních (1118-1190)

Žánre

poézia: osobitné postavenie získavajú

RENGA – „nadbájané piesne“

IMAJÓ – „módne piesne“

próza:

GUNKI (MONOGATARI) 軍記(物語)

Učená literatúra: ...-RON – pojednania, ...-ŠÓ - kapitoly/výpisky

STREDOVEK V JAPONSKEJ LITERATÚRE

Kým v heianskom období boli literáti a umelci vysoko integrovaní do vládnucej aristokratickej spoločnosti, v kamakurskom období, kedy vládla vojenská trieda, boli tejto viacmenej odcudzení. V nasledujúcom období muromači začali šóguni hrať rolu patrónov a ochrancov literatúry a divadla. Príslušníci vojenskej vrstvy neboli síce literárne činní, ale ovplyvnili literatúru pasívne – ich životy a činy udatné a hrdinské, sa stali námetom dlhého radu stredovekých diel.

IMAJÓ:

pôvodne „imajó-uta“, dosl. „módne piesne“ – balady

datujú sa už od stredného heianu, postupne vrcholí ich obľuba v kamakurskom období typickým metrom sú štyri súveršia (ku) so sylabickým rozmerom 7-5, ovplyvnené buddhistickými veršami (*wasan*) a dvorskou hudbou *gagaku*.

ukážka *wasan*: abecedná pieseň „Irohauta“, pripisovaná Kúkaiovi (metrum 4 ku so 7-5)

*podoba je voňavá
opadáva však*

*komu môže v živote
niečo pretrvať?*

*činou horou hlbokou
dnes sa prekliessim*

*nezbalamútia ma viac
sveta plytké sny*

Imajó, ktoré prijali toto sylabické metrum, predvádzali ich speváčky *širabjóši* a rozličné druhy zábavnic (*júdžo* – predchodkyne gejši). Postupne si získali obľubu aj na cisárskom dvore, až do tej miery, že sa napokon stali súčasťou dvorských osláv.

RENGA – nadbájaná pieseň

pôvodne pozostávala z dvoch *ku* (súverši) tanky, z ktorých prvé *ku* zložil jeden človek a druhé *ku* niekto iný, nadviažuc na prvého. V tejto dobe sa už delenie tanky líšilo od starovekého:

prvé súveršie (*kami-no ku* „horné ku“) 5-7-5

druhé súveršie (*šimo-no ku* „dolné ku“) 7-7

5-7-5 jeden básnik

7-7 druhý básnik

Neskôr sa z tejto koncepcie rozvila spoločenská zábava, kde sa takto sa striedajúce *ku* nadpájali v celých sériách väčším množstvom básnikov, ale v kamakure zatiaľ hovoríme len o tejto prvotnej dvojdielnej verzii, ktorú označujeme ako *tanrenga* „krátka nadpájaná báseň“ alebo „nadpojená tanka“. Tieto útvary začínajú mať obľubu a pomaly sa stávajú uznávanou formou básnenia

Koncom heianu sa „tanrenga“ neuznávala, čoho dôkazom napríklad je, že nebolo dovolené zaradiť takéto básne do cisárskej zbierky Kin-jówakašú (1127) – vtedy sa to považovalo len za okrajovú kratochvíľu. Stretnutia básnikov, pri ktorých vznikali tieto nadpájané tanky, sa nazývali *renšú* „nadpájacie stretnutia“.

Humorne ladená *haikai-no renga* „hravá nadpájaná pieseň“, s ľahkosťou zenového vnímania sveta, bola obľúbená medzi buddhistickými mníchmi.

V 14. storočí, keď už sa skladali aj dlhé nadpájané reťazce, povýšil Nidžó Jošimoto rengu na prestížnu poetickú formu so spoločenským rozmerom, a skompiloval zbierku *Cukubašú*.

Popri týchto novo sa rozvíjajúcich formách poézie sa však naďalej rozvíja aj stará tradícia *waka* - teda taniiek, a skladanie cisárskych zbierok *čokusenšú*. V tejto dvorskej poézii sa objavujú nové pojmy ako *jodžó* („prečnievajúce city/úmysel“) a *júgen* („hĺbka“). Termín *jodžó* vystihuje dobový poetický ideál, keď samotná báseň nevypovie slovami všetko, ale po jej prečítaní doznievajú v mysli čitateľa ďalšie myšlienky a city, ktoré sú v básni prítomné len implicitne, nie explicitne. Vnímateľ poézie, či už nahlas predspevovanej alebo napísanej, si teda kultivoval schopnosť *vycítiť v texte to nevy povedané* a dokázať vnímať rozličné, aj tie najjemnejšie náznaky.

Takýto **rozvoj klasickej poetiky** dokumentuje aj vývoj motívu **KVETOV**. „Hana“ – sprvoti hlavne ume a sakura, od konca heianu už takmer výlučne sakura.

Výraz *júgen* „hĺbka“ začal ako literárny termín používať básnik **Fudžiwara-no Šunzei** (1114-1204). Dovtedy toto slovo vyskytovalo v taoistickom a buddhistickom kontexte, a Šunzei ním začal označovať „hĺbku“ poézie ako hodnotenie jej kvality.

Šunzeiovým vrstovníkom a priateľom bol mních **Saigjó** (1118-1190). Označuje sa za najväčšieho básnického génia klasického obdobia japonskej poézie: jeho tvorba predstavuje v tanke nový smer. Bol obľúbencom cisára m. Go-Toba.

Zbierka Saigjóovej poézie *Sankašú* (1179). (*Saigjó - Odstíny smutku* Praha: Vyšehrad, 2013. edice Verše svazek 40. Přel. Zdenka ŠVARCOVÁ a Zdeněk GERYCH.) 94 jeho básní je zaradených aj v Šin-KKŠ

Šin-Kokinšú 1201

deviata *čokusenšú*, najznámejšia a najreprezentatívnejšia z nich. Pokyn k jej zostaveniu dal cisár Go-Toba. Zavíšil ju Fudžiwara-no Teika a Minamoto-no Mičitomo r. 1206. Ustáľuje sa *honka-dori* ako uznávaný básnický postup so stanovenou poetikou.

Taigen-dome – zakončenie podstatným menom

Šin-Kokinšú 112

dcéra Fudžiwara-no Šunzeia

*v lahodnom vánku
budím sa na rukáve
vo vôni kvetov
na voňavej poduške
snívanie jarnej noci*

Šunzeiov syn (a teda brat práve citovanej poetky) **Fudžiwara-no Teika** (1162-1241) bol najvýznamnejšou a najznámejšou postavou ranej kamakury:

-zostavovateľ ŠKKŠ,
-starostlivý odpisovateľ heianských rukopisov, v snahe zachovať dedičstvo zaniknutej doby. Vďaka nemu sa nám zachovali mnohé heianské literárne diela: ich odpisy sa začínajú Teikovým odpisom.

-ca 1235 *Ogura Hjakunin-iššu* „**Sto básní**“.
Napr. v okt. 2010 Ženská univerzita Kónan zverejnila oznam, že sa v jej archíve sa nachádza rukopis kompletnej Kokinšú, ktorý je odpisom priamo z Teikovho odpisu. Rukopis bol zakúpený u antikvára r. 1982 a dlhoročným výskumom sa potvrdila jeho autenticita.

Potomkovia Fudžiwara-no Teiku vytvorili neskôr dve súperiace školy tanky (čiže *waka*): konzervatívna Nidžó a odvážna Kjógoku (štýl kjógokuskej školy charakterizuje Švarcová ako „polidštené slovo“).

UDŽI ŠŪI MONOGATARI Udžiské zobraň rozprávania

zbierka *secuwa* niekedy z konca heianu či počiatku kamakury. S jej vznikom či pôvodom sa tradične spája meno dvorana m. Minamoto-no Takakuni, ktorý mal stáť aj pri zrode Kondžaku monogatari. Po Kondžaku monogatari najhodnotnejšia zbierka *secuwa*. Tematicky aj pôvodom veľmi pestré (aj Čína, India). Je v nich aj humor a majú didaktický charakter, čo naznačuje, že zbierka mohla byť kompilovaná pre potreby buddhistického kléru.

GUNKI(MONOGATARI):

sa líšili od zjemnejšej dvorskej literatúry. Boli to hrdinské rytierske eposy, ktoré verne vystihovali morálku a svetonázorové postoje vojenskej triedy a stredovekej japonskej spoločnosti vôbec. Medzi 13. a 15. stor – ich vzniklo OSEM.

Učená literatúra:

Gozan-bungaku: „literatúra piatich hôr“, tj. piatich hlavných zenových kláštorov (zen – nový smer, ktorý si získal obľubu u novej vojenskej vrstvy)
pokračovala v učenosti čínskeho typu, buddhistické rozpravy (napr. mních Dógen)

Na pomedzí medzi heianským žánrom *zuihicu* a buddhistickým pojednaním stojí dielo **Hódžóki** „Zápisky z poustevny“ (in: Zápisky z voľných chvíľ)

Na rozdiel od iných diel žánru *zuihicu*, Hódžóki sú stručné a celistvé. Podávajú obraz márnosti sveta z buddhistického pohľadu človeka, ktorý si v šesťdesiatke postavil prostú chyžu hlboko v horách a obzerá sa za dobou plnou hrôz a nezmyselnosti. **Kamo-no Čómei** (1153-1216) pochádzal z rodu Kamo, ktorý v Heiane zastával významný šintóický kňazský úrad, dedený v tomto rode. Hoci bol významný básnik a hráč na lutnu, nebol prizvaný ku kompilácii Šin-Kokinšú, a nadôvažok mu bol upretý dedičný kňazský úrad. Všetky tieto

sklamania boli zrejme pohnútkou k tomu, aby sa vzdal svetského života a zvolil si cestu buddhistického pustovníka. Istý čas si ho síce do Kamakury zavolať vtedajší šógun Minamoto-no Sanetomo, ktorý bol tiež básnikom, ale napokon sa Čómei vrátil do svojich hôr. Zápisky dokončil v treťom mesiaci roku 1212, ako sám uvádza na záver. Delo sa na tri hlavné časti: v prvej opisuje katastrofy a hrôzy, prípadne nezmyselnosti sveta vrátane núteného prechodného presťahovania Cisárskeho mesta do hôr nad dnešným Kóbe. V druhej časti sa dozvedáme o jeho príbytkoch a ako sa dopracoval k rozhodnutiu zostrojiť si prostú mníšsku chyžu s rozmerom štvorcovej siahy, ktorú mohol kedykoľvek rozmontovať a dať si ju previezť, kam len chcel. V tretej časti opisuje slobodu horského pustovníka, oprostého od svetských záujmov a starostí.

(komentované čítanie v 2012 nie: prvé strany od 204 – ak je čas tak do polovice 208 po „... bylo vskutku bezpříkladné.“)

Svoje Zápisky píše síce vtedy už trochu starobylou klasickou heianskou japončinou, ale prejavuje sa tu nová tendencia – veľké množstvo sinojaponských slov. Tieto prenikajú z učených spisov písaných po čínsky, hlavne buddhistických. Mnisi Eisai a Dógen sa vracajú z Číny s čerstvou znalosťou súvekej čínštiny a uvádzajú v Japonsku nový buddhistický smer - zen, a samozrejme píše po čínsky. Čínska spisba dostala teda nový podnet, a prejavilo sa to v stále vzrastajúcom používaní sinojaponských slov od kamakurských dôb. Tieto sinizmy v japonskej literatúre niesli so sebou aj konotáciu mužnosti, keďže nový buddhistický smer si získal obľubu hlavne v najvyšších vojenských kruhoch; sinizácia japončiny teda symbolizovala aj spoločensko-politickú zmenu v krajine, kde si na kontrast k heianskej dobe získavala prevahu nová vrstva bojovníkov – samurajov čiže buši. Vplyv čínštiny sa okrem slovnej zásoby prejavuje aj vo výstavbe textu, používa sa typicky čínska štylistika zvaná paralelizmus. (strana 208, odspodu 2. odsek, „Některé se zhroutily...“ po koniec odseku)

Heike:

(c. 1202, attributed to Hamuro Tokinaga)

Známost' o udalostiach tairovsko-minamotovskej vojny šírili slepí rozprávači s lutnou – *biwa-hóši*, pravdepodobne priami pokračovatelia starovekých „slepých mníchov“ *mósó*. Tí z nich, ktorí príbeh ničivej občianskej vojny prijali za hlavnú náplň svojho rozprávačstva, si vytvorili nový profesionálny rozprávačský žáner, a preň aj svojský typ lutny – tzv. *Heike biwa*. Hrá sa na ňu nápadne veľkým plektrom (brnkadlom). Je možné, že takéto úpravy hudobného nástroja súviseli s tónovým vybavením buddhistického prespevovania *šómjó*, ktoré pravdepodobne stálo na pozadí spevneného prednesu nového žánru.¹ Dodnes nie je uspokojivo vyriešená otázka sformovania rozsiahleho vojenského eposu *Rozprávanie o rode Taira* (Heike monogatari) – či vznikol ako zozbieranie prvotných rozprávání *biwa-hóšiov*, alebo naopak či si *biwa-hóši* individuálne spracúvali, za účelom rozprávačského prednesu, údajne vopred spísané dielo mnícha Jukinagu z Hieizanu zo začiatku 13. storočia; v každom prípade išlo o dlhý proces zaberajúci celé Kamakurské obdobie a spojenie rozprávačstva *biwa-hóšiov* s *Heike monogatari* prispelo neskôr k vývoju nó, a to jednak formálnymi postupmi spievaného rozprávačstva, ako aj tematicky - novým typom bojovníckych hier *šura-nó* (pozri nižšie).

Predspev Príbehu rodu Taira:

"Hlas zvonu z kláštora v Džétarovom háji
sa ozýva veršom "Všetko plynie a je nestále".
Farba kvetov dvojitéch stromov šórey pripomína ponaučenie,

¹ Matisoff 1978 s. 39.

*že aj keď sa kocháš úspechmi, raz aj tak zahynieš.
Ani pyšný človek tu nebude dlho, len ako sen jarnej noci.
Udatného tiež čaká koniec
a smrteľník rovnaký je ako
prach hnaný vetrom."*

Epos má veľa verzií pod rozličnými názvami, najvýznamnejšie Genpei-seisuiki. tematicky sa dá rozdeliť na 3 časti: Kijomori, boje po jeho smrti, a Jošicune. (vrátane epizódy o cisárovnej-vdove Kenreimon) nestálosť mudžó.

Towazugatari 1306 od dámy zvanej **pani Nidžó** („pani z Druhého radu“).

Nájdenný r. 1940 v cisárskom archíve.

skutočný životný príbeh konkrétnej osoby – čím sa vracia sa tak do štýlu heianských čias, pretože v jej dobe sa spodobňovali skôr anonymné príbehy.

Odhaľuje úpadok na cisárskom dvore, v ostrom kontraste k situácii známej z heianských diel. Život dvora plynul prevažne v znamení slávností tematicky ladených podľa Gendži monogatari – literatúra ovplyvňovala realitu!

Curezuregusa 1331. Nostalgia za heianskými časmi, za mijabi

Jošida Kenkó (ca1282 - ca1350) bol aj uznávaný autor taniiek a stal sa jedným zo „štyroch kráľov waka“ – wakašitennó – svojej doby.

„Zápisky z voľných chvíľ“ Curezuregusa stoja už na rozhraní klasického obdobia literatúry a literatúry prechodného obdobia 14. – 16. storočia, ktorej hlavným a originálnym výtvorom bola lyrická dráma nó. Podobne ako v celej literatúre tohto prechodného obdobia je aj v Curezuregusa ešte veľa tematických a motivických prvkov klasickej literatúry, a na druhej strane už veľa hodnotiacich a tvárnych prvkov rozvíjaných práve v tomto prechodnom období. Buddhisticko-kontemplatívne ladenie upiera pozornosť na neukončené gesto a dôležitosť sústredenia sa na daný okamih – kvality, ktoré rozoznávame aj v klasickej nó, vytvárajúcej sa koncom 14. storočia.

Nové prestížne formy pre nový šógunát (muromači)

Dianie:

1333 pád kamakury

1336 nastolenie druhého šógunátu (rod Ašikaga), rozdelenie Dvora na Severný a Južný

1392 zjednotenie Dvora zásluhou Tretieho šóguna m. Ašikaga Jošimicu

1467 vojna Ónin a nasledujúce obdobie bojujúcich štátov. Znovuzjednocovanie Japonska

1542 prví Európania v Japonsku, krátkodobý rozvoj kontaktov Japonsko-Západ

1571 Oda Nobunaga vypaľuje a plieni veľké kláštory a obce, vyvražďuje obyvateľov

1587 Tojotomi Hidejoši nariadil prenasledovanie kresťanov a misionárov

1600 nastolenie tretieho šógunátu

1. literárne formy a žánre:

renga,

nógaku (nó + kjógen),

literatúra ľudových vrstiev (*otogi-zóši*),

bojové tanečné balady *kówakamai*.

2. hlavné literárne udalosti:

1356-7 *CUKUBAŠŪ* – zbierka rengy

1400 *FÚŠIKADEN* (**Odovzdanie kvetu ladnej podoby**. („Kadenšo“) prvé zo Zeamiho 18 pojednaní o nó. Starší názov aj „Kadenšo“)

1439 *ŠINŠOKU-KKŠ* (na pokyn cisára *Gohanazono*, ňou sa končí obdobie 21 cisárskych zbierok)

???? *TAIHEIKI* (**Kronika veľkého mieru**)

1500 (cca) *DŽÓRURI-HIME MONOGATARI* (**Rozprávanie o panne Číry Lazurit**)

...

Výraznou postavou bol Nidžó Jošimoto (1320-1388). Narodil sa koncom kamakurského šógunátu a žil hektickú dobu po nastolení druhého šógunátu rodu Ašikaga, zvaného muromači.

Nidžó Jošimoto bol členom jedného z dvoch rodových vetiev, na ktoré sa rozdelili potomkovia Fudžiwara-no Teiku a podľa ktorých sa nazývali aj dva prúdy v rozvoji klasickej poézie *waka*. Nidžó Jošimoto sa však preslávil hlavne tým, že pozdvihol na roveň *waka* nadpájanú poéziu *renga*. Jeho zbierka **Cukubašú** z rokov 1356-7 sa v oblasti *renga* stala takou klasikou, ako sú v oblasti *waka* zbierky *Man'jóšú* a *Kokinšú*.

Vo vládnej štruktúre mal Nidžó Jošimoto funkciu regenta Severného dvora a z tohto titulu najvyššieho dvorana sa stal aj dobovým *arbitrom elegantiarum* – mužom, ktorý určoval tón. Stretnutia nadpájanej poézie - *renšú*, boli literárnymi salónmi jeho doby. Do jeho výchovy zveril tretí šógun Jošimicu malého herca Zeamiho.

TAIHEIKI

(„Kronika veľkého mieru“ - dokončená až 1872)

gunki-monogatari o bojoch Obdobia Severného a Južného dvora

otogizóši

hlavný epický produkt muromači (tento názov sa retrospektívne zaviedol až v edo) asi 500 príbehov.

formuje sa od 15. storočia,

príbehy zamýšľané na popularizáciu buddhizmu, až neskôr sa zmenili na žáner zábavný námety: náboženské, povesti, príbehy z gunki-monogatari a heianskej literatúry, folklórne a čínske motívy. Zjednodušene by sa dalo povedať, že ide o japonské stredoveké rozprávky (pohádky).

NÓGAKU

Najdôležitejším produktom 15. storočia je dráma nó. Výraz *nógaku* zahŕňa v sebe nó aj *kjógen* a vyjadruje tak organickú prepojenosť vážneho a komediálneho, podobne ako v klasickej Grécku: medzi jednotlivými lyrickými drámami nó sa hrávali frašky *kjógen*.

- **nó**, podobne ako otogizóši, sa vyvinuli z náboženského prostredia, mali za účel šírenie buddhizmu (*kandžin-nó* „hry na rozširovanie pohľadu“), čo dalo postupne vzniknúť verejným predstaveniam za vstupné, ktoré si podržali starý názov *kandžin-nó*. Námety sú tiež podobné ako v otogizóši. Jazyk je archaický, v podstate kopíruje jazyk Heike monogatari.

- **kjógen** bol ľudovejší, improvizovaný, v hovorovom jazyku, jeho hry boli prvýkrát zapísané až v 17. storočí. Na rozdiel od nich boli nó starostlivo komponované spevohry, ktorých rukopisy sa s najväčšou úctou dedili v hereckých rodoch.

AUTORI NÓ:

najvýznamnejšia trojica

Kannami (1333-1384) (alternatívna podoba jeho mena - *Kan'ami*)

Zeami (1364?-1444?) - Kannamiho syn

Komparu Zenčiku (1405-1470?), Zeamiho zať

potomkovia rodu Kanze

(Kannamiho ďalšie meno „Kanze“ si jeho potomkovia dali ako rodové meno)

Kanze Motomasa (?1401-1432) - Zeamiho syn

a Kannamiho potomkovia cez Zeamiho mladšieho brata

potomkovia rodu Komparu

et al

Zeami a Zenčiku – okrem hier nó písali aj významné pojednania (*nógakuron*) o estetike nó, divadelnej teórii aj praxi, významné umenovedné a filozofické zdroje. Zeami ich napísal 18, najznámejších Zenčikuových je 10. Sú písané súvekým jazykom 14. storočia a predstavujú stredovekú učeníu japončinu. (*Fúšikaden* je známy aj pod starším nepresným názvom „*Kadenšo*“.)

nó

lyrická dráma, pôvodne označovaná ešte aj starovekým pojmom *sarugaku* – „opičie hry“: tento starobylý názov naznačuje, že pôvodne tu bola silná aj humorná stránka – spoločný pôvod s *kjógenom*. Nie je presne známe, kedy sa vážna tematika (*nó*) a komediálna tematika (*kjógen*) oddelili, ale vážna a distingvovaná nó sa pravdepodobne vyformovala až po polovici 14. storočia (Kannami a jeho generácia) a klasickú formu jej dal až Zeami.

typy rolí

š(i)te – hlavná postava (v mnohých hrách má masku)

cure – šiteho spoločník, druhá hlavná postava (tiež môže mať masku)

waki – obyčajne pútnik, ktorého vystúpením sa hra začína

wakicure – wakiho spoločník

monogurui

„blaznenie“

Tu podrobne vysvetliť motiváciu prekladu. V slovenčine okrem „bláznit sa“ máme aj knižné „blazniet“, ktoré dobre zodpovedá japonskému *kurufu*. Preto „blaznenie“. V češtine – ťažko odhadnem vhodný ekvivalent. Tu prečítať z *Fúšikadenu* s404.

duchovia

viera v duchov sa objavuje už v príbehoch *secuwa* v heianskom období (Nihon rjóiki, *Kondžaku monogatari*), kde sa prejavuje ako súčasť pôvodnej japonskej zbožnosti a súvisí s vierou v trvalé duchovné putá, ktoré sa nepretrhnú ani po smrti. V nó sa duch po smrti vracia, aby sa vysporiadal so svojou pozemskou minulosťou. Hry s touto tematikou sa označujú ako *mugen-nó* (hry snov a vidín).

Hry nó - delenie

podľa charakteru hlavnej postavy š(i)te

mugen-nó (nó snov a vidín) a *genzai-nó* (realistické)

podľa koncepcie predstavenia

júgen (s „klasickým pôvabom“) a *hijúgen* (neskoršie, bez *júgenu*)

dnes poznáme asi 3000 hier – ca 250 je *genkókjoku* = repertoár „v súčasnosti hraných hier“. Tieto sa delia na 5 skupín:

5 skupín a tradičná zostava predstavenia

(1.a. **Okina**: prastarý scénický útvar, zrejme pôvodný typ rituálneho tanca, z ktorého sa nó vyvinula)

1. (b.) Waki-nó
+ 1. kjógen
2. Šura-nó
+ 2. kjógen
3. Kazura-nó
+ 3. kjógen
4. Jonbanme-mono
+ 4. kjógen
5. Kiri-nó
+ cuke-šúgen (záverečná modlitba)

Poradie v programe s viacerými hrami nie je náhodné ani ľubovoľné, ale riadi sa tradíciou piatich skupín hier („*gobandate*“). Pri úplne najoficiálnejších predstaveniach, napríklad v slávnostnom období Novoročných sviatkov (*Ošógacu*) alebo v prípade posväcovania nového divadla, predstavenie otvára prastarý scénický útvar **Okina** („Starec“), ktorý sa zachoval ešte pred čias sformovania nó. Tancujúca postava starca v ňom symbolizuje dobroprajné božstvo, udeľujúce svoju milosť a priazeň zemi a národu. Inak sa predstavenia začínajú priamo hrou z Prvej skupiny (*Waki-nó*), ktorá predstavuje slávnostné a dobroprajné hry, pri ktorých sa zjavujú božstvá alebo sa hovorí o šťastí celého národa.

Druhú skupinu (*Šura-nó*) tvoria hry o bojovníkoch, čerpajúce námety hlavne z Rozprávania o rode Taira – často okrajové epizódy.

V Tretej skupine (*Kazura-nó*) je hlavnou postavou žena.

Štvrtá skupina (*Jonbanme-mono*) pravdepodobne vznikla ako kategória „toho ostatného“, a Piatu skupinu (*Kiri-nó*), uzatvárajúcu oficiálny päťdielny program predstavenia, tvoria hry o zjaveniach rozličných démonov či buddhistických avatárov. Program často uzatvára aj citovo hlboká hra (napr. **Sumidagawa**), ktorá striktne nepatrí do Piatej skupiny.

5 smerov šite

Kanze

Hóšó

Komparu

Kongó

Kita

texty nó

najpoetickejšia japončina, lyrická než dramatická

rytmus 7-5 zdedený cez širabjóši z imajó

dikcia rengy

dráma takto v jap. literatúre vyšla z poézie, kým na západe (Grécko) to bolo naopak!

K TOMUTO EŠTE POVINNÉ ŠTÚDIUM:

vybrané kapitoly z

Rumánek: *Japonská dráma nó – žánr vo vývoji.*

Kapitoly:

Kannami s. 93-104

Zeami s. 119-154

Hry s. 185-211

Jazyk a poetika nó s. 284-293

Nó v slovenskom preklade

úvod + „Preklady“ s. 307-312

nó *Starena hôr* s. 371-392